

תורת אמך

ביאורי סוגיות והדרכה לימודית

מסכת ביצה

פרק ראשון

סוגיה כ: סילוק התריסין והחזרתן

נכתב בסייעתא דשמיא
על ידי

אליהו מאיר ליפשיץ
ב"ר חיים שמאי ז"ל

ישיבת ברכת משה, מעלה אדומים

© כל הזכויות שמורות למחבר

מהדורה ראשונה ללא הגהה

סוגיה כ: סילוק התריסין והחזרתן

רקע

משנתנו היא המשנה האחרונה בסדרת המשניות שהגמ' [ט:] דנה בהם בהקשר לאיסורי דרבנן שחכמים הקלו משום שמחת יום טוב [שים לב: המציאות הריאלית שהגמ' דנה בה אינה ברורה. מומלץ להעזר במאירי להבנתה].

מקורות

- א. גמ' יא: יב. "מתני' בש"א אין מסלקין את התריסין... ומר סבר לא גזרין".
 ב. תוס' ד"ה מהו
 רי"ף ה: "מתני' בש"א אין מסלקין את התריסין.... רטיה במקדש ותריסי חנויות"
 ר"ן ד"ה מתני', "... דשרו ליה משום תחלתן כדאמרי' בגמרא", גמ' אבל דבתי רמב"ם הל' שביתת יום טוב פ"ד הי"ב
 ג. מאירי ד"ה המשנה התשיעית, מה שהתבאר, וזה שהתבררנו
 ד. שו"ע סי' תקיט סע' א ומשנה ברורה [בעיקר: סק"ה]

המאירי על מסכת ביצה דף יא / ב

המשנה התשיעית וכוונתה ככוונת המשנה שלפניה ואמר על זה אין מסלקין את התריסי וכו' ופי' בגמ' תריסי חנויות והוא שדרך סוחרים מוכרי תבלין שיש להם חנויות בשוק או באיזה מקום שבעיר קבוע לכך ואותן חנויות אין משתמשין בהם אלא לסחורה ויש בדלתות החנויות חלונות כעין חלונות שבשערי הבתים וכשרוצים להוציא תבלין שלהם למכור פותחין אותן חלונות ומסלקין דלתות החלון מצדיהן ואותן הדלתות נקראים תריסין מפני שהן דומין לתריסין בשיעורן ומניחים אותם על ארבעה עמודים שתקוע לן לפני חנויותיהן ונותנין שם תבלין העשויין למכור וכשעבר זמן מכירתו מצניע את הנשאר ומחזיר את הדלתות למקומם וסוגר את חלונותיו והולך לו ואסור בית שמאי לסלק תריסין אלו ביו"ט מפני שהם סוברין שיש בנין בכלים ויש סתירה בכלים ואין שמחת יו"ט מפקעת איסור סתירה ובנין ולבית הלל אין בנין גמור וסתירה גמורה בכלים ואף על פי שיש באלו סרך בנין וסתירה שאף על פי שהם רפויים עד שאין צריך לתקוע הואיל ומ"מ אין רפויים מכל וכל הרי יש בהם סרך בנין ואינו כזקיפת מנורה של חליות שאין בה סרך בנין כלל אעפ"כ שמחת יו"ט באה ומפקעת סרך איסור כזה ואף חזרתן הותרה מפני סלוקן כאשר דברים שהותר סופן משום תחלתן.

זהו ביאור המשנה והלכה כבית הלל ובתנאים ידועים כמו שיתבאר ומה שבא בביאור המשנה בסוגיית הגמרא כך הוא.

מה שהתבאר במשנה זו מענין סלוק התריסין וחזרתן יש בענין זה חלוק על שלשה דרכים האחת שאין לדלתות אלו ציר כלל אלא שפתח חלון זה הוא נסר רחב כשיעור החלון וכשרוצה לילך ולסגרו סומך את הנסר לחלון ויש בפתח הגדול שבו החלון שתי טבעות אחת למעלה ואחת למטה וכשסומך את הנסר לחלון מניח בריח אחד בתוך הטבעות ודבר זה אין בו סרך בנין כלל ומותרין לדברי הכל השני הוא שיש להם ציר מן הצד כעין שלנו אחת למעלה ואחת למטה כעין ידות הדלת

הנכנסות בנקב המשקוף ודבר זה אסור אף בסילוקן ואין צריך לומר בחזרתן לדברי הכל שמא לא יכנסו שם מרוב דוחק הנקבים אלא על ידי תקיעה או יצטרך לתקיעת מסמר או יתד או שיש לגזור עליהם משום דלתות הבתים הדומות להם ודלתות הבתים מחוברות לקרקע ודינם כקרקע ויש עליהם תורת בנין ויש אומרים שאין בית הלל אוסרין בזו אלא חזרתן אבל סלוקן אף בזו מותר לדבריהם ולא יראה לי כן מפני שהסלוק והחזרה תלויים הם זה בזה ולעולם אינו מסלק א"כ אתה מתיר לו החזרה הדרך השלישי הוא ממוצע בין שני אלו והוא שיש להם ציר באמצע שיוצאין בדלת זה שתי יתדות של עץ אחת למעלה ואחת למטה ויש בפתח שני נקבים כנגד אותן שתי היתדות וכשרוצה לילך מכניס יתדות אלו באותן נקבים ויש שלשלת נכנסת באחת מן היתדות ויוצאה דרך נקב העליון וממנה מכניסין ראש השלשלת במנעול וסוגרין אותו במפתח ומחלוקת משנתנו בענין זה הוא שבזו אין בנין כלל אלא שבית שמאי גוזרין בזו על גב אותן שיש להם ציר מן הצד ובית הלל הואיל ומן הצד עצמו אינו אסור אלא מטעם גזרה אין גוזרין גזרה אחרת עליה והלכה כבית הלל.

אף זו שהתרנו לא התרנו אלא בחנויות הנזכרים שהם בשוק או במקום אחר שאינן בתוך ביתו של בעל הבית ונמצא שיש פסידא בדבר כשמניחים אותם פתוחים שהרי אינו משתמר אבל חנויות של בעלי בתים כגון בעל הבית שמוכר תבלין בביתו ויש לו בתוך ביתו חנות כעין חנויות שבשוק שבהם הוא מכניס סחורותיו ויש בהם חלונות אלו הנזכרים ועמודים הנזכרים אלא שהוא סוגר מבפנים ונכנס מתוך החנות לביתו והואיל ומ"מ בתוך ביתו הם ומקום המשתמר לא התירו בית הלל להחזיר ומ"מ סלוקן מותר ואם אין להם ציר כלל אף חזרתן מותרת ושאר דלתות הבית שאין בסלוקן צורך יו"ט אסור אף בסלוקן ואם אין להם ציר כלל אף בשאר דלתות מותר.

הסבר הסוגיה

בית שמאי אומרים אין מסלקין את התריסין ביום טוב ובית הלל מתירין אף להחזיר.

[משנה יא:]

משנתנו עוסקת בחנות ניידת, שהיא ארגז גדול, שהסחורה נשמרת בתוכה. בשעת פתיחת החנות מסלקים את תריס החנות, שהיא הדלת הסוגרת על הפתח, ומניחים עליה את הסחורה להמכר.

נחלקן בית הלל ובית שמאי, האם מותר לפתוח את החנות ביום טוב. בית שמאי סוברים שאסור להסיר את תריס החנות, ובית הלל סוברים שמותר להסיר את תריס החנות, ומותר גם להחזירו.

הגמ' [יא:] מחדשת, לאור שתי ברייתות סותרות, שיש שלושה סוגי תריסים:

א. תריסים שיש להם ציר מן הצד - אסור לסלקם ולהחזירם אפילו לשיטת בית הלל.

ב. תריסים שיש להם ציר באמצע - בית שמאי אוסרים לסלקם, ובית הלל מתירים אף להחזירם.

ג. תריסים שאין להם ציר - מותר לסלקם ולהחזירם אפילו לשיטת בית שמאי.

המאירי [ד"ה מה שהתבאר] מאריך לבאר את שלושת סוגי התריסים. הוא מסביר שתריס שאין לו ציר, הוא חתיכת עץ מרובעת בגודל פתח החנות. כשרוצים לסגור את החנות, מניחים את העץ על הפתח, ונועלים אותו בקורה האחווה בשתי טבעות הנמצאות בשני צדי

הפתח. תריס שיש לו ציר, הוא תריס שיש לו שתי יתדות בקצותיו, שהן משמשות לנעילת החנות. ציר מן הצד הוא יתד הנכנסת לחורים הנמצאים בדפנות החנות, ולפעמים החורים קטנים, והיתדות נכנסות בלחץ. ציר באמצע הוא יתד הנכנסת לחורים גדולים הנמצאים בדפנות החנות. כיוון שהחורים גדולים, התריס אינו נתפס בחורים, וצריכים לקושרו לחנות בשרשרת המחברת את היתדות לחורי החנות.

הרמב"ן [שבת קב: ד"ה רב] מפרש את המציאות בצורה שונה, אבל מסכים להבנה העקרונית של המאירי: "ויש אומרים דכשיש להן ציר מן הצד אסור משום גזירה שמא יתקע שהרי הדלת תסוב על צירה, אבל בשיש להן ציר באמצע אינו תוקע שהרי יש לו לפתוח כל היום ואינה סובבת לפיכך לא אסורה אלא משום גזירה דמן הצד, ואע"ג דגזירה לגזירה לא גזרינן, בכל כה"ג דשכיחא גזרינן גזירה כדמוכח בפ' יום טוב". הרמב"ן מפרש שציר מן הצד דומה לציר של דלת. היתדות שבראש התריס ובתחתיתו נמצאות בקצה התריס, כך שניתן לפתוח את התריס ללא הסרתו מהתיבה. הסרת התריס מיועדת כדי שיהיה לו שולחן שעליו יוכל לפרוס את מרכולתו. ב"ציר באמצע", היתדות נמצאות באמצע התריס, כך שחייבים להסיר את התריס כדי לפתוח את החנות. לדעת הרמב"ן, בציר מן הצד יש חשש שיתקע את יתדות התריס בצורה קבועה, כיוון שניתן לפתוח את החנות בצורה זו, בציר באמצע אין חשש שיתקע את היתדות בחוזקה, כיוון שלא יהיה ניתן לפתוח את החנות.

להבדל בין שני הצירים משמעות רבה, וכדי להבינה נקדים הקדמה קצרה בדיני מלאכת בונה ומלאכת מכה בפטיש. למלאכת בונה אין שיעור, וחייבים עליה אפילו בכלשהו. המוסיף אבן אחת לבנין, חופר יסודות או מתקן את הבנין, חייב משום בונה. תנאים ואמוראים נחלקו האם יש בנין בכלים, ואנו פוסקים שאין בנין וסתירה בכלים. רש"י סובר שאין בכלל בנין וסתירה בכלים. הרמב"ן [שבת קב: ד"ה רב] חולק וסובר שאינו חייב על תיקון כלים, אבל ביצירת כלי עוברים על מלאכת בונה.

מהגמ' בשבת [מז-מז:ז] עולה, לפי רוב הראשונים, שיש שלושה מצבים שונים בבניית חלקי כלי לכלי שלם:

א. תוקע - חיבור חלקי הכלי בחזקה זה לזה.

ב. מחובר - חיבור חלקי הכלי ללא הידוק בחזקה.

ג. רפוי - חיבור חלקי הכלי בצורה רפויה.

תוקע חייב מהתורה, מחובר אסור מדרבנן, ורפוי מותר לכתחילה. לדעת הרמב"ן ניתן לחייב תוקע משום בונה, שהרי הוא יוצר כלי חדש. לדעת רש"י תוקע חייב משום מכה בפטיש.

נחזור לסוגייתנו. בציר מן הצד יש חשש שיתקע בחזקה, ולכן אף בית הלל אוסרים. בציר באמצע אין חשש שיתקע, ולכן בית הלל מקלים, ובית שמאי גוזרים אטו ציר מן הצד.

רש"י אינו מזכיר חשש שמא יתקע, אבל מפרש [ד"ה בשיש להן ציר]: "בשיש להן ציר - ידות לשני ראשין דדומין לבנין". משמע שמפרש שציר מן הצד דומה לבנין, ולכן גזרו חכמים. ציר באמצע אינו דומה לבנין, ואיסורו רק מפני גזרה אטו ציר מן הצד.

בסוגייתנו נקודה מרכזית, שנידונה בסוגיה הקודמת, אבל בסוגייתנו היא מפורשת בגמ'. עולא סובר ש"שלושה דברים התיירו סופן משום תחילתן", ומתוכם שניים בסוגיותנו: עור לפני הדורסן ותריסי חנויות. משמעות דבריו של עולא, שמעיקר הדין אסור להניח את העור לפני הדורסן ואסור להחזיר תריסי חנויות, והתירו אותם חכמים מפני שמחת יום טוב. לסוגיה זו חשיבות רבה, מכיוון שיש כאן מקור מפורש, ששמחת יום טוב חשובה כדי להתיר איסורים מדרבנן. בסוגיה הבאה נדון בגדרי הדין ובהיקפו.

סיכום

הגמ' מפרשת שבית הלל חלקו על בית שמאי בתריסי חנויות, הנצרכות לרבים, ולא בתריסי בתים [רש"י (סוד"ה דאין בנין בכלים) מפרש תריסים של בתים. הר"ן (ה: ד"ה גמ' אבל דבתי) מפרש תריסי חנויות הנמצאות בבתיים, וכיוון שהחנות בבתיים לא התיירו לו חכמים להחזיר התריסים, כיוון שמרכולתו שמורה בבית].

הגמ' אומרת שבית הלל מודים לבית שמאי בתריסים שיש להם ציר מן הצד, וחולקים רק בתריסים שיש להם ציר באמצע.

בסוגייתנו מקור מפורש, שלפעמים מתירים איסורי דרבנן מפני שמחת יום טוב.

הלכה

השו"ע [סי' תקיט סע' א] פוסק שאסור לסלק תריסי חנויות שיש להם ציר מן הצד, ומותר לסלקם כשיש להם ציר באמצע. אם אין להם ציר כלל, מותר לסלק ולהחזיר אפילו תריסי בתים. הביאור הלכה [ד"ה ומחזירין] מדגיש שהיתר סילוק והחזרת תריסי חנויות נאמר רק כשהם נצרכים לרבים, אבל לצורכו הפרטי אסור.

משנ"ב
שמותר
אפילו בציר